

**Nyugat-Magyarországi Egyetem
Közgazdaságtudományi Kar**

**A GLOBAL GOVERNANCE ESÉLYEI ÉS
LEHETŐSÉGEI A XXI. SZÁZADBAN**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Czeglédy Tamás

**Sopron
2008**

Doktori Iskola: Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata

Vezetője: Prof. Dr. Gidai Erzsébet DSc.

Program: Nemzetközi piaci stratégiák

Vezetője: Prof. Dr. Balázs Judit CSc.

Témavezető: Prof. Dr. Balázs Judit CSc.

5. Publikációs tevékenység az értekezés készítése alatt:

- *Czeglédy Tamás:* A „Global Governance” gondolat megszületése in: A nevelés, oktatás kutatás szolgálatában. Sopron, NYME KTK 2001
- *Czeglédy Tamás:* The Global Governance, in: Fábíán, Attila: National Culture-Globalisation "Roots and Wings" International Conference Book, 2003, UWH-FES
- *Czeglédy Tamás, Koloszar László, Szóka Károly:* Eine vergleichende Analyse der Bankenregulierungen in der Europäischen Union und in Ungarn, Walter Nettig Forschungsstipendium, Wien, 2003
- *Czeglédy Tamás:* Az Unió és a Távol-Keletről származó textil- és ruházati termékek okozta gazdasági problémák Kecskemét, Konferenciakötet 2005
- *Czeglédy Tamás:* Cedefop Forschungs-Gruppenbericht, Bildungsministerium, Wien, 2006

1. A dolgozat célkitűzései

Dolgozatomban szeretném tisztázni a *global governance* kifejezés tartalmát. Igyekszem fogalmi keretet adni egy olyan kutatási területnek, melynek a magyar szakirodalmi feldolgozottsága még nem jelentős. Mivel a tudományos vizsgálódáshoz a politikai – történelmi - gazdasági folyamatok gyors változása és összefüggése biztosítja a termékeny táptalajt, ezért a kutatás időben *nem nevezhető lehatároltnak*, de a nemzetközi paradigmaváltások, korszakos események egy-egy támpontot adnak az állásfoglaláshoz. Nyilván a XX. és XXI. század eseményei *a mai világgazdaságot vizsgálva* jelentőségükben felülmúlják *a korábbi eseményeket*, ezért nem is része a dolgozatnak az ezen időszakot megelőző korszakok részletes történelmi változásainak aprólékos bemutatása.

Mivel maga a téma alapvetően támaszkodik történelmi - politikai - gazdasági ismeretekre, ezért a kutatást *multidisziplináris* megközelítésben végeztem, természetesen a gazdasági aspektusokat szem előtt tartva. A világgazdaság folyamatainak háttérét biztosító intézmények integrálódási illetve dezintegrálódási lehetőségei további problémákat vetnek fel, mindenekelőtt a sokszereplős multilaterális szerződések, soktagú intézmények demokratikus vagy korlátozottan demokratikus döntési folyamataiban. Ezen

intézmények kiemelt szerepet kaptak a II. világháború után, mely szerepet akár saját hatalmuk, befolyásuk bővítésére is felhasználták. Működésük vizsgálata után levont következtetések alapját képezik a megfogalmazandó téziseknek.

A dolgozat célja nem egy-egy világgazdasági régióban zajló folyamatnak a leírása, hanem az egyes területek, intézmények, folyamatok kölcsönös egymásra utaltságának vizsgálata ok-okozati összefüggésben; az *interdependencia* elmélyülésének vizsgálata világszinten. Ezért a kutatás a világgazdaság *kiterjedt* terében történik, a kutatás témájába vágó jelentősebb események, és ezen eseményeket befolyásoló intézmények munkájának vizsgálatával.

A dolgozat *feltáró és szintetizáló munka*, melynek készítésekor a rendelkezésre álló, főleg külföldi szakirodalomra hagyatkoztam. Az idegen nyelvű források felkutatásában igénybe vettem az internet segítségét is, mely bőséges tárháza a nyilvánosan publikált felméréseknek, kutatásoknak. A nemzetközi összehasonlításokat alátámasztó táblázatok és adatok keresésekor is frissebb információkat találtam, mint a nyomtatott irodalom vizsgálatakor, így gyakran tudtam *újabb adatokkal* szolgálni, mint amiket az egyes idézett szerzők felhasználtak munkáikban, így igazolni vagy cáfolni

tudtam az ő általuk előrevetített eseményeket, illetve további és időben távolabbra mutató következtetésekre jutottam.

Mivel a téma *magyar nyelvű szakirodalmi feldolgozottsága nem mondható jelentősnek* – még a magyar kutatók is inkább németül és angolul publikálták eredményeiket, tanulmányaikat, ezért céлом volt a különböző nehezen érthető, vagy magyarul csak körülírható fogalmakra megfelelő, magyaros fordítást találni, de ahol ez kikerülhetetlen volt, ott én is használom a széles körben elfogadott idegen nyelvű terminus technikusokat.

Társadalomtudományi kutatásról lévén szó, nem annyira egyszerű teljesen új, más vagy akár már többek által még nem leírt, megfogalmazott eredményekre jutni. A téma egyes problémaköreihez könnyebb, másokhoz nehezebb szakirodalmat találni, így ami az egyik oldalon hátrányt jelenthet – nem elégséges rendelkezésre álló forrásanyag –, az a más szempontból lehetőséget adott a komplex összefüggésekre rámutatni, és megkísérelni az újszerű tézisek megfogalmazását. Világ- és külgazdasági témakörök oktatójaként a *fogalmi tisztázást*, és a témában releváns nemzetközi folyamatok II. világháború utáni, nyomonkövetését szintén feladatul tűztem ki magam elé.

A doktori tevékenységem alapvetően elméleti jellegű munkát jelentett számomra, de **két** idevágó **esettanulmány** elkészítésével a gyakorlati élet bizonyító erejét igénybe vettem gondolataim alátámasztására.

Összességében a téma feldolgozásával és kutatásával a global governance-gondolat megszületésének, változásainak és legfőbb befolyásoló tényezőinek vizsgálatát tekintem. A kutatás eredményeit további publikációkban és az egyetemi oktatásban is szeretném hasznosítani, rávilágítva a téma feldolgozásának további lehetőségeire és érdekességére.

2. Kutatási módszerek

A dolgozat többféle módszerre támaszkodik, a társadalomtudomány több ágát érintve, segítségül hívva elemzéseket, leírásokat. A téma jellegéből adódóan szintetizálva próbálok bemutatni a *multidiszciplináris kutatásoknak* főleg a **közgazdasági vonulatait** próbáltam kiragadni, ez nyilván csak részben sikerülhetett, hiszen a problémakörök összetettségének vizsgálata nem kizárólag az ökonómia világában megoldható feladvány.

A fogalmi környezet meghatározásakor támaszkodtam a '90-es évekbeli és az ezredforduló után megjelent közleményekre, mintegy kívülállóként ütköztetve a különböző megközelítéseket, definíciókat, majd törekedtem saját álláspont kialakítására, és a megfelelő indokok ismertetésére, amik a jeles tudományművelők álláspontját tiszteletteljesen vitató véleményemet alátámaszthatják. Véleményem szerint tovább kell lépni a *global governance-t leegyszerűsítő meghatározásokon*, de nem szabad misztifikálni sem a témakört. Tisztázni kell számos félreértést, ami a *globális irányításra való törekvést pejoratív értelemben* feltüntetni kívánó – és ilyen vélemény jócskán van – szűklátókörű álláspontok kialakításához vezetett vagy vezethet, ugyanakkor ki kell térni a *demokratikus alapelveket nem betartó nemzetközi szervezetek* működésének visszásságaira, melyek a közös globális jövőt nem szolgálják, és a deklarált céljaik nem összeegyeztethetők a tényleges működésükkel. A *global governance* fogalmának értelmezésével igyekszem új impulzust adni az ezirányú kutatások kiterjesztéséhez.

Kiemelt szerepet szánok az *ENSZ globális irányításban betöltött szerepének* hangsúlyozására, működési hiányosságainak bemutatására és a reformok szükségességének alátámasztására. Nyilván a dolgozat keretei nem engedik meg az egész ENSZ-reform

ismertetését, amely nem is célom, de egy összefoglalt gazdasági aspektusból vizsgált **probléma-orientált vizsgálat** lefolytatását mindenképpen szükségesnek tartom. Ehhez jó alapot adnak többek közt a Gazdasági és Szociális Tanács dokumentumai, statisztikái.

A különböző *gazdasági szervezetek, integrációk* (GATT/WTO, G8, EU, stb.) világgazdaságban betöltött szerepéről, döntéseik súlyáról is megkísérlek értékelő elemzést készíteni, nem megfelelően a működésük gazdasági viszonylatán túlmutató hatásairól. Ebben a fejezetben térek ki a globális biztonsági kérdésekre is, nem túllépve a dolgozat kereteit próbálom felvázolni a legégetőbb biztonsági problémákat.

A globális gazdasági térben kialakuló *különböző érdekcsoportok*, spontán vagy tudatos szerveződések céljainak, sikerének vagy kudarcának okait vizsgálva próbálok kitérni a közös célok érdekében történő közös fellépés meggyőző erejének aktuális kérdéseire.

A dolgozat keretei nem teszik lehetővé az *NGO-k* (nem kormányzati szervezetek) működésének részletes taglalását, de célom az ellenőrző és érdekvédő szerepük bemutatása globális szempontok szerint.

Lehetőség nyílt számomra a dolgozat készítése során a saját munkámat érintő *összehasonlító elemzésre*, és az eltelt idő

megengedi, hogy következtetéseket vonjak le saját magam korábbi megállapításainak helytállóságáról avagy téves mivoltáról. Ezen összehasonlításokat párhuzamosan próbálok kifejtetni a nemzetközi szervezetek saját célkitűzéseinek megvalósulásával, mintegy igazolva a velük szemben támasztott kritikákat.

3. A disszertáció készítése közben felhasznált anyagok

A dolgozat készítése során amennyire azt a lehetőségek engedték, beszereztem a témakörhöz kapcsolódó jelentősebb szakirodalmi műveket, melyekkel a saját vagy tanszéki könyvtáram gazdagodott. Azon műveket, melyek csak részben kapcsolódtak a témához, igyekeztem könyvtárakban elolvasni, készséges kollégáimtól kölcsönkérni.

Igyekeztem nyomon követni az aktualításokat, melyeket videofelvételről vagy az internetről visszanéztem, feldolgoztam. A nyomtatott sajtó szintén értékes tárházat nyújtotta a különböző táblázatoknak, elemzéseknek.

Az internet adta kutatási lehetőségekkel is éltem, nyilván forráskritikával kezelve a megjelent dokumentumokat, hasznos grafikonokra, illusztrációkra lelve a böngészés során. A téma sokrétűsége az állítások többszemponútú bizonyítását követelte meg,

ezért a dolgozat készítése során ahol tudtam, nemzetközi felmérések, publikációk által felhasznált táblázatokat, grafikonokat kerestem.

Forrásként tekintek témavezetőmmel, tanszékvezetőmmel, egyetemünk professzoraival, munkatársaival folytatott beszélgetéseimre, néha vitáimra is, melyek mind hozzájárulhattak a dolgozat megszületéséhez.

4. Az értekezés főbb megállapításai:

1. A XXI. századra a korábban állami vagy regionális szinten jelentkező problémák globálissá váltak. A fejlettségbeli különbségek a fejlett és a fejlődő országok között nőttek, csupán néhány országnak sikerült a megfelelő időben végrehajtott piacnyitással és integrációval a felzárkózás. A leszakadó országok ugyanakkor mint nyersanyag-exportáló és hitelfelvevő országok jelen vannak a világgazdasági körforgásban, de a *folyamatos cserearány-romlás* miatt nem képesek számottevő belső felhalmozásra, így a szociális rendszereik megmaradnak a kezdetleges szinten, és ez számos probléma forrásává válik. Mivel a problémák polgárháborúvá vagy humanitárius katasztrófává fajulhatnak, ezért nemzetközi összefogásra van szükség a megelőzéshez vagy a probléma kezeléséhez.

2. A II. világháború után az ENSZ létrejöttével a nemzetközi együttműködés globális platformot kapott. Azonban a döntésekben való részvétel számos esetben nem tükrözi a világgazdaság erőviszonyait, vagy egyéb esetben a demokratikus döntési eljárás helyett olyan helyzetek alakulhatnak ki, hogy egyetlen állam miatt meghiúsulhatja az összes többi akaratát. A *döntési mechanizmusok megreformálása* azonban nem az egyetlen kritériuma a rendszer reformjának, szükséges lenne a döntésbe bevontak körének bővítése, regionális, gazdasági és politikai szempontok szerint.

3. A döntési eljárásokra hozott szabályok jövőbeni megreformálásakor teljesen új megközelítésben is kellene vizsgálni a felvetéseket. Mivel a problémák sokszínűsége más-más döntési módszert igényel, egyes testületek tagjai csak akkor élhetnének szavazati jogukkal, ha őket érintő problémáról kellene határozatot hozni. Ez a *szubszidiaritás elvének* globális szintű alkalmazását igényelné, de mivel globális döntésfolyamatról van szó, ezért a kategóriák megalkotásánál nem főként a regionális, hanem a releváns kapcsolat lenne meghatározó. Ilyen szavazati konstelláció esetén valósulhatna meg az az állapot, hogy az az állam, amely bele

kíván szólni a döntésekbe, annak a közvetlen finanszírozásban is részt kellene vennie, hogy a relevancia biztosított legyen.

4. A világgazdaság motorja a XXI. századra végképp a befektetett tőke, és a vele megtermelt árukkal és a hozzá kapcsolódó szolgáltatásokkal való kereskedelem lett. A Világkereskedelmi Szervezetet azonban nemzetközi felügyelet (az ENSZ szakosított szervezete lenne) alá kellene vonni ahhoz, hogy a globalizáció vesztesei a döntésekben megfelelő súllyal részt vehessenek, a civil mozgalmak, NGO-k és INGO-k véleményezési és előkészítési joggal tárgyalófelekként *kontrollt gyakorolhassanak a WTO felett*.

5. Az egyéb gazdasági fórumokat (G8, World Economic Forum), amelyeken globális döntéseket hoznak, *globálissá kellene tenni*, meghagyva a fejlett országok jogait, de kiegészítve a fejlődő vagy kisebb országok részvételével, abban az esetben, ha így az adott fórum az ENSZ valamely szervezetének szerepét másolná, akkor pedig vagy össze kellene vonni a két testületet, vagy a nemzetközi kontrollt *megszüntetni*.

6. A nemzetközi tőkeáramlások hatását elemezve nyereség-ráfordítás alapelvet kellene érvényesíteni, hogy a kilátástalan helyzetben lévő országokban megtermelt profit egy része az adott ország *adósságait csökkentse*, vagy a profit fejében a *hiteleket segéllyé minősíthetné* át az adott ország. Ezzel a fizetésképtelenség vagy a súlyos eladósodás lenne elkerülhető, amivel a fejlődő országok felé nemcsak gazdasági, hanem humanitárius-morális gesztusokat is tehetne a fejlett világ.

7. A fejlett országok által is egyre jobban pártolt *Tobin-adó típusú adók* bevezetésére lenne szükség, mely nem csupán a spekulatív műveleteket adóztatná meg, hanem a környezetterhelő iparágak profitját és a nem megújuló energiaforrások kihasználását úgyszintén. Az ilyen jellegű adókból származó bevételek szétosztása rangsor és rászorulás alapján történne, mely sorrend kialakításában (alapvető ENSZ feladat lenne) a segélyből részesedő országokat is fejlődés-érdekeltté lehetne tenni.

8. A global governance egyik alapvető célja, hogy a transznacionális vállalatok a nemzetközi jogi normák szerint működjenek, az emberi jogokat betartsák és ebben még érdekeltek is legyenek. A TNC-k

működését vizsgáló nemzetközi testületben helyet kapnának a származási és a célország szakértői, valamint független ENSZ alkalmazottak is. Mutatórendszer kialakítására lenne szükség a vállalatok és a környezetük szinergiájának vizsgálatára, a működésük szociális hatásaira, és a mutatórendszer alapján egy *nemzetközi adó* kivetésére lenne lehetőség, melynek felhasználása a tőkebefektetések célországainak hatáskörébe tartozna. Ahhoz hogy a TNC-k ne tudjanak kibújni az ilyen és a 7. tézisben felvázolt adók alól, egységes nemzetközi bevezetésre van szükség.

9. A XXI. században szükséges a nemzeti *szuverenitás átértékelése* is. Gazdasági, kereskedelmi és politikai konfliktusok esetén a humanitárius katasztrófák megelőzése céljából egy, a Gyámsági Tanácshoz hasonló szervezet ENSZ mandátum alapján átvehetné az irányítást a helyzet konszolidációjáig – a békefenntartók és béketeremtők által támogatva –, és ezzel megelőzhető vagy csökkenthető a katasztrófák kialakulását, vagy a problémák eszkalálódását.